

УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА "КРОК"
Кафедра економіки та фінансів

Захарова К.Ф.

ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

навчально-методичний посібник

для студентів освітнього ступеню «бакалавр»

Київ 2025

УДК 330.34

Захарова К.Ф.

Цілі сталого розвитку: навчально-методичний посібник. Київ: Університет економіки та права "КРОК", 2025. 59 с.

ISBN 978-966-170-112-9

Автор: *Захарова Ксенія Федорівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та фінансів Університету економіки та права "КРОК".*

Рецензенти: *Радіонова Ірина Федорівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічної теорії Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана;*

Новікова Наталя Леонідівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та маркетингу факультету туризму, бізнесу і психології Київського національного лінгвістичного університету.

Навчально-методичний посібник містить комплекс методичних матеріалів, спрямованих на ефективну організацію навчальної діяльності з дисципліни «Цілі сталого розвитку»: плани семінарських занять, орієнтовну тематику індивідуальних доповідей, питання для аналізу та обговорення, кейси, задачі, завдання для статистичних, експертних досліджень, глосарій, рекомендовану літературу. Для студентів денної, заочної та дистанційної форм навчання спеціальності освітнього ступеню «бакалавр».

Розглянуто і затверджено на засіданні кафедри економіки та фінансів, протокол № 2 від 29.10.2025 р.

© Захарова К.Ф.,

2025

© Університет "КРОК", 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Зміст тем дисципліни «Цілі сталого розвитку»	6
Методичні розробки для проведення семінарських занять із дисципліни «Цілі сталого розвитку»	11
Тема 1. Сталий розвиток: історія, концепція та актуальність	11
Тема 2. Цілі сталого розвитку: детальний аналіз	13
Тема 3. Міжнародні організації, інструменти та механізми реалізації цілей сталого розвитку	16
Тема 4. Система глобальних вимірів сталого розвитку	18
Тема 5. Екологічна складова сталого розвитку	21
Тема 6. Соціальна складова сталого розвитку	25
Тема 7. Економічна складова сталого розвитку та економічне зростання	28
Тема 8. Освітня складова сталого розвитку	31
Тема 9. Процес реалізації цілей сталого розвитку в Україні з урахуванням світового досвіду	35
Тема 10. Сталий розвиток та майбутнє людства в контексті сталого розвитку	39
Глосарій	43
Список рекомендованої літератури	47

ВСТУП

В умовах глобалізації та зростання взаємозалежності країн світу, перед людством постають численні виклики, що вимагають комплексного та системного підходу. Зміна клімату, бідність, нерівність, деградація довкілля, соціальна напруга – це лише деякі з проблем, що загрожують сталому розвитку нашої планети. У відповідь на ці виклики Організація Об'єднаних Націй (ООН) у 2015 році прийняла Порядок денний сталого розвитку до 2030 року, який включає 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР).

Цілі сталого розвитку є універсальним закликком до дій, спрямованим на подолання бідності, захист планети та забезпечення процвітання для всіх людей. Вони охоплюють широкий спектр питань, від економічного зростання та соціальної справедливості до екологічної стійкості та глобального партнерства. Досягнення ЦСР вимагає спільних зусиль урядів, бізнесу, громадянського суспільства та кожного окремого громадянина.

Навчальна дисципліна "Цілі сталого розвитку" присвячена вивченню цієї глобальної ініціативи ООН. Вона має на меті надати студентам всебічне уявлення про сучасні глобальні виклики та їхній вплив на розвиток людства, а також про шляхи досягнення ЦСР. Предметом дисципліни є комплексний аналіз процесів сталого розвитку на глобальному та національному рівнях. У межах цього курсу студенти ознайомляться з основними концепціями та принципами сталого розвитку, розглянуть взаємозв'язок між економічними, соціальними та екологічними аспектами розвитку, а також проаналізують роль різних зацікавлених сторін у досягненні ЦСР. Особлива увага буде приділена аналізу національних стратегій сталого розвитку та їхній відповідності глобальним цілям.

Об'єктом навчальної дисципліни «Цілі сталого розвитку» є процеси сталого розвитку на глобальному та національному рівнях.

Предметом є комплексний аналіз процесів сталого розвитку на глобальному та національному рівнях.

Мета навчально-методичного посібника з дисципліни «Цілі сталого розвитку» – надати студентам комплексний інструментарій для глибокого розуміння 17 Цілей сталого розвитку ООН та їхнього значення для глобального та національного контексту; формування навичок аналізу сучасних глобальних викликів з точки зору принципів сталого розвитку; розвитку вмінь оцінювати внесок України в досягнення ЦСР та розробляти практичні рекомендації для їх реалізації; освоєння методології оцінки впливу різних сфер діяльності на досягнення ЦСР; застосування отриманих знань для розробки стратегій та проєктів, спрямованих на сталий розвиток.

Курс інтегрує сучасні дослідження та досягнення різних стейкхолдерів у галузі сталого розвитку, поєднуючи теоретичні та прикладні аспекти, а також аналізуючи вітчизняний та міжнародний досвід. Важливим елементом вивчення є використання цифрових інструментів для планування, аналізу та оцінки ефективності заходів, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку.

Навчально-методичний посібник має на меті допомогти студентам у засвоєнні матеріалу курсу та розвитку практичних навичок, необхідних для роботи у сфері сталого розвитку. Він містить теоретичний матеріал, практичні завдання, кейс-стаді та інші навчальні матеріали, що сприятимуть глибшому розумінню ЦСР та їхнього значення для майбутнього нашої планети. З огляду на мультидисциплінарний характер і широту проблематики сталого розвитку, у навчальному курсі акцент зроблено на глобальному та національному рівнях, з конкретними прикладами та детальним аналізом на матеріалах України.

1. ЗМІСТ ТЕМ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Тематика лекцій

Тема 1. Сталий розвиток: історія, концепція та актуальність

Поняття сталого розвитку. Історичні передумови виникнення та етапи формування концепції сталого розвитку. Глобальні виклики та їх вплив на сталий розвиток. Глобалізація як чинник виникнення ідей сталого розвитку. Наслідки глобалізації та глобальні проблеми і виклики. Глобальні кризи людства. Зміст поняття та принципи сталого розвитку. Економічна, соціальна та екологічна складові сталого розвитку. Принципи сталого розвитку. Міжнародне законодавство з питань сталого розвитку.

Література: [1,2,3,7,10]

Тема 2. Цілі сталого розвитку: детальний аналіз

Цілі сталого розвитку: еволюція визначення, загальна характеристика та взаємозв'язок. Подолання бідності. Подолання голоду. Міцне здоров'я. Якісна освіта. Гендерна рівність. Чиста вода та належні санітарні умови. Доступна та чиста енергія. Гідна праця та економічне зростання. Інновації та інфраструктура. Зменшення нерівності. Сталий розвиток міст і громад. Відповідальне споживання. Боротьба зі зміною клімату. Збереження морських ресурсів. Збереження екосистем суші. Мир та справедливість. Партнерство заради сталого розвитку. Аналіз стану реалізації цілей сталого розвитку щодо Звіту ООН про цілі сталого розвитку.

Література: [1,2,3,7]

Тема 3. Міжнародні організації, інструменти та механізми реалізації цілей сталого розвитку

Ключова роль ООН в реалізації концепції сталого розвитку. Роль міжнародних організацій у забезпеченні цілей сталого розвитку. Світова організація торгівлі та її роль у сфері сталого розвитку. Роль МВФ в реалізації цілей сталого розвитку. Місце та роль Світового банку в досягненні цілей сталого розвитку. Міжнародна організація сталого розвитку (IOSD). Спеціальні фонди і програми зі сталого розвитку. Міжнародне співробітництво в реалізації ЦСР. Фінансування сталого розвитку. Роль технологій в реалізації ЦСР. Моніторинг та оцінка прогресу реалізації ЦСР.

Література: [1,2,3,7]

Тема 4. Система глобальних вимірів сталого розвитку

Індикатори та індекси сталого розвитку: економічні, екологічні та соціальні. Індикатор сталого розвитку (Index of Sustainable Development). Базові та агреговані індекси ЦРС. Справжній індикатор прогресу (Genuine Progress Indicator / GPI). Основні економічні індикатори: процент росту ВВП; покращення режиму харчування людей; середній відсоток використання природних ресурсів на одного мешканця. Основні та базові екологічні індикатори. Показник реального прогресу. Індекс живої планети. Індекс екологічної сталості. Індикатори стану довкілля. Індикатори споживання енергії. Індекс екологічного виконання. Базові соціальні індикатори. Демографічні показники. Середня тривалість життя і грамотність населення. Відсоток зменшення безробіття. Індекс людського розвитку та його складові. Індекс розвитку людського потенціалу як інтегральний індикатор сталого розвитку.

Література: [1,2,3,7]

Тема 5. Екологічна складова сталого розвитку

Глобальні екологічні кризи. Глобальне виснаження природних ресурсів. Глобальне забруднення довкілля. Екологічні межі планети. Глобальні зміни клімату або глобальне потепління. Забруднення Світового океану. Руйнування озонового шару. Проблема забезпечення прісною водою. Інтенсивне використання та зміна ґрунтового покриву планети. Проблема втрати біорізноманіття. Хімічне та аерозольне забруднення атмосферного повітря. Хімічне забруднення. Проблема забруднення планети пластиком. Критичні напрямки глобального впливу людської діяльності на планету. Принципи функціонування екологічної економіки. Принципи екологічних цілей, або від задоволення потреб до формування життєблагодатних комплексів. Принципи забезпечення екологічної стійкості, екологічних цілей та екологічної мотивації.

Література: [1,2,3,7]

Тема 6. Соціальна складова сталого розвитку

Соціальна складова сталого розвитку. Системні бар'єри на шляху до реалізації соціальної складової ЦСР. Нерівність у розподілі ресурсів. Дискримінація за ознаками статі, раси, етнічної приналежності, віку, сексуальної орієнтації тощо. Недостатнє фінансування соціальних програм. Слабка інституційна спроможність. Глобалізація та її наслідки для реалізації соціальної складової ЦСР. Соціальні бар'єри в реалізації соціальної складової ЦСР. Культурні норми та стереотипи. Соціальна ексклюзія. Бідність. Недостатня соціальна мобільність. Політичні бар'єри в реалізації соціальної складової ЦСР. Відсутність політичної волі. Корупція. Недостатня участь громадськості. Екологічні бар'єри в реалізації соціальної складової ЦСР. Зміна клімату. Забруднення довкілля. Шляхи подолання бар'єрів на шляху до

реалізації соціальної складової ЦСР: створення інклюзивних суспільств, інвестування в соціальні програми, посилення ролі держави, співпраця з громадянським суспільством, міжнародне співробітництво.

Література: [1,2,3,7]

Тема 7. Економічна складова сталого розвитку та економічне зростання

Економічний розвиток та економічне зростання. Фактори економічного зростання і сталий розвиток. Типи економічного зростання. Країни-технологічні лідери та країни-наслідувачі. Особливості економічного сталого розвитку країн. Показники економічного розвитку країн світу. Глобальний ВВП: динаміка, структура і ріст. Економічні, соціальні і моральні аспекти виробництва і споживання. Реалізація принципів концепції сталого розвитку в діяльності підприємства. Сучасні аспекти сталого розвитку підприємств. Фінансово-економічні проблеми забезпечення сталого розвитку підприємств України. Прогнозування сталого розвитку підприємств.

Література: [1,2,3,7]

Тема 8. Освітня складова сталого розвитку

Роль освіти в досягненні цілей сталого розвитку. Особливості формування концепції освіти для сталого розвитку. Принципи освіти для сталого розвитку. Впровадження стратегії сталого розвитку у сфері освіти. Показники якості освіти. Інклюзивна освіта. Нерівність в освіті. Освіта та гендерна рівність. Гендерні стереотипи та гендерна чутливість. Освіта та екологічна свідомість. Науковий та освітній виміри сталого розвитку суспільства. Роль науки та освіти у визначенні засад сталого розвитку. Зміцнення наукової бази з метою сталого розвитку і нового управління.

Переорієнтація методів освіти з урахуванням цілей сталого розвитку. Громадянська освіта. Пожиттєва освіта та освіта дорослих як основа для адаптації до змін. Бар'єри та можливості для розвитку освіти для сталого розвитку: соціокультурні бар'єри, економічні бар'єри, політичні бар'єри. Інноваційні методи навчання, партнерство з громадськими організаціями, міжнародна співпраця як можливості для подолання бар'єрів. Вплив глобальних викликів на досягнення освітніх цілей сталого розвитку.

Література: [1,2,3,7]

Тема 9. Процес реалізації цілей сталого розвитку в Україні з урахуванням світового досвіду

Концепція сталого розвитку України. Аналіз національних стратегій сталого розвитку. Оцінка прогресу у досягненні ЦСР в Україні. Фактори нестійкості розвитку та основні виклики і бар'єри. Концепції сталого розвитку міст України. Методологічні засади формування організаційно-економічного механізму управління соціально-економічним потенціалом сталого розвитку регіонів. Способи та алгоритми розробки регіональних та місцевих економічних стратегій сталого розвитку з урахуванням методології ЄС. Стратегія екологічної безпеки України. Роль громадянського суспільства та бізнесу в реалізації ЦСР України. Країни-лідери у досягненні цілей сталого розвитку. Країни, що стикаються з найбільшими труднощами. Вивчення кейсів успішної реалізації окремих цілей.

Література: [1,2,3,7]

Тема 10. Сталий розвиток та майбутнє людства в контексті сталого розвитку

Глобальні виклики сталого розвитку. Глобальні тренди та прогнози. Сценарії майбутнього в контексті сталого розвитку. Соціальні та економічні дисбаланси майбутнього. Роль технологій у вирішенні глобальних проблем та досягненні ЦСР. Соціальні зміни майбутнього в контексті сталого розвитку. Роль освіти в сталому розвитку. Ключові знання, навички та цінності для сталого майбутнього. Роль освіти в подоланні глобальних проблем. Міжнародне співробітництво в контексті сталого розвитку. Глобальні партнерства. Політичні та економічні інструменти в міжнародному співробітництві в процесі реалізації цілей сталого розвитку. Роль молоді у формуванні стійкого майбутнього. Особистий внесок кожного у досягнення ЦСР. Сталий спосіб життя та громадянська активність.

Література: [1,2,3,7]

1.2. Методичні розробки для проведення семінарських занять із дисципліни

Тема 1. Сталий розвиток як відповідь на глобальні виклики.

План семінарського заняття

1. Поняття сталого розвитку (СР): зміст та принципи.
2. Історичні передумови виникнення та етапи формування концепції СР.
3. Глобальні виклики (кризи, глобалізація) та їхній вплив на СР.
4. Три складові СР: Економічна, соціальна та екологічна.
5. Міжнародне законодавство з питань сталого розвитку.

Література: [1,2,3,7]

Основні категорії та поняття теми

Поняття сталого розвитку. Історичні передумови виникнення та етапи формування концепції сталого розвитку. Глобальні виклики та їх вплив на сталий розвиток. Глобалізація як чинник виникнення ідей сталого розвитку. Наслідки глобалізації та глобальні проблеми і виклики. Глобальні кризи людства. Зміст поняття та принципи сталого розвитку. Економічна, соціальна та екологічна складові сталого розвитку. Принципи сталого розвитку. Міжнародне законодавство з питань сталого розвитку.

Питання до обговорення:

1. Що таке сталий розвиток і які його основні принципи?
2. Які історичні події та документи вплинули на формування концепції сталого розвитку?
3. Які основні глобальні виклики роблять сталий розвиток актуальним?
4. Які три основні складові сталого розвитку ви знаєте?
5. Як сталий розвиток пов'язаний з поняттям "екологічна стійкість"?
6. Яка роль громадянського суспільства у забезпеченні сталого розвитку?
7. Які економічні аргументи на користь сталого розвитку ви можете навести?
8. Як сталий розвиток впливає на соціальну справедливість?
9. Які основні міжнародні угоди та документи стосуються сталого розвитку?
10. Як ви розумієте поняття "міжпоколінна справедливість" у контексті сталого розвитку?

Тематика доповідей

1. Еволюція концепції СР: Від доповіді «Межі зростання» до Порядку денного 2030.

2. Наслідки глобалізації: Роль транснаціональних корпорацій у формуванні глобальних криз.

3. Принципи СР: Аналіз «міжпоколінної справедливості» в умовах військової економіки.

4. Глобальні кризи людства: Проблема бідності та зміни клімату як основні виклики XXI століття.

5. Міжнародне законодавство: Аналіз Паризької угоди та її впливу на українську промисловість.

6. Три складові СР: Обґрунтування пріоритетності соціальної складової в умовах України.

7. Історична роль Стокгольмської конференції (1972) та Саміту Землі в Ріо (1992).

8. Зв'язок СР з економікою: Модель «Трьох стовпів» (Triple Bottom Line) та її критика.

9. Роль технологічних інновацій як чинника виникнення ідей сталого розвитку.

10. Концепція «Зростання без зростання» (Degrowth) як альтернатива традиційному економічному розвитку.

Тема 2. Цілі сталого розвитку: детальний аналіз.

План семінарського заняття

1. Цілі сталого розвитку (ЦСР): еволюція визначення, загальна характеристика та взаємозв'язок.

2. Детальний аналіз 17 ЦСР (Подолання бідності, Міцне здоров'я, Якісна освіта, Гендерна рівність тощо).

3. Партнерство заради сталого розвитку (ЦСР 17).

4. Аналіз стану реалізації ЦСР (за Звітом ООН).

Література: [1,2,3,7]

Основні категорії та поняття теми

Цілі сталого розвитку: еволюція визначення, загальна характеристика та взаємозв'язок. Подолання бідності. Подолання голоду. Міцне здоров'я. Якісна освіта. Гендерна рівність. Чиста вода та належні санітарні умови. Доступна та чиста енергія. Гідна праця та економічне зростання. Інновації та інфраструктура. Зменшення нерівності. Сталий розвиток міст і громад. Відповідальне споживання. Боротьба зі зміною клімату. Збереження морських ресурсів. Збереження екосистем суші. Мир та справедливість. Партнерство заради сталого розвитку. Аналіз стану реалізації цілей сталого розвитку щодо Звіту ООН про цілі сталого розвитку.

Питання до обговорення:

1. Які ключові синергії та конфлікти існують між різними ЦСР? Наведіть приклади.
2. Як можна розробити стратегію для інтегрованого досягнення кількох ЦСР одночасно?
3. Оберіть одну з ЦСР та детально проаналізуйте її ключові показники, цілі та завдання.
4. Які національні особливості України слід врахувати при розробці плану дій для досягнення обраної ЦСР?
5. Які основні виклики стоять перед Україною у досягненні обраної ЦСР?
6. Які конкретні кроки можна запропонувати для реалізації плану дій щодо обраної ЦСР в Україні?
7. Як можна оцінити прогрес України у досягненні обраної ЦСР?
8. Які зацікавлені сторони мають бути залучені до реалізації плану дій щодо обраної ЦСР в Україні?

9. Як можна забезпечити ефективну координацію між різними зацікавленими сторонами для досягнення обраної ЦСР?

10. Які інноваційні підходи та технології можна використовувати для прискорення досягнення обраної ЦСР в Україні?

Командна робота на онлайн-дошці Miro

Аналітичний практикум: картування синергій та конфліктів ЦСР.

Мета: навчитися бачити ЦСР як взаємопов'язану систему, а не набір ізольованих цілей.

Назва проєкту: "Матриця 17" (Synergies and Trade-offs Mapping)

Завдання: студенти обирають 5 ключових ЦСР (наприклад, ЦСР 8 – Гідна праця, ЦСР 9 – Інновації, ЦСР 13 – Клімат).

Діяльність: кожна команда робить запис на дошці про:

- тип взаємозв'язку між обраними ЦСР (Синергія / Конфлікт / Нейтральний).
- приклад політики, яка створює синергію (наприклад, інвестиції у зелену енергетику одночасно створюють нові робочі місця – ЦСР 7 + ЦСР 8).
- приклад конфлікту (наприклад, швидке економічне зростання часто посилює нерівність – ЦСР 8 vs ЦСР 10).

Тематика доповідей

1. Аналіз синергій та конфліктів між ЦСР № 8 (Гідна праця) та ЦСР № 13 (Боротьба зі зміною клімату).
2. ЦСР № 4 (Якісна освіта) та ЦСР № 5 (Гендерна рівність): Взаємозв'язок у контексті української вищої освіти.
3. Оцінка прогресу України у досягненні ЦСР № 16 (Мир та справедливість).
4. Модель досягнення ЦСР № 2 (Подолання голоду) через сталі практики в агросекторі.

5. Роль відповідального споживання (ЦСР № 12) у мінімізації пластикового забруднення (ЦСР № 14 – Морські ресурси).
6. ЦСР № 7 (Чиста енергія) та її роль у зниженні залежності України від імпорту ресурсів.
7. Роль інновацій та інфраструктури (ЦСР № 9) у створенні «розумних міст» (ЦСР № 11).
8. Аналіз звіту ООН: Які ЦСР мають найнижчий прогрес у Східній Європі?
9. Стратегії інтегрованого досягнення ЦСР: Метод «зв'язку» (Nexus Approach).
10. Проблема забезпечення ЦСР № 6 (Чиста вода) в умовах військових дій та руйнування інфраструктури.

Тема 3. 17 ЦСР: інтегрований підхід до глобальних проблем.

План семінарського заняття

1. Ключова роль ООН в реалізації концепції СР.
2. Роль міжнародних організацій: СОТ, МВФ, Світовий банк у досягненні ЦСР.
3. Спеціальні фонди і програми зі сталого розвитку.
4. Фінансування СР та роль технологій.
5. Моніторинг та оцінка прогресу реалізації ЦСР.

Основні категорії та поняття теми

Ключова роль ООН в реалізації концепції сталого розвитку. Роль міжнародних організацій у забезпеченні цілей сталого розвитку. Світова організація торгівлі та її роль у сфері сталого розвитку. Роль МВФ в реалізації цілей сталого розвитку. Місце та роль Світового банку в досягненні цілей сталого розвитку. Міжнародна організація сталого розвитку (IOSD). Спеціальні фонди і програми зі сталого розвитку. Міжнародне

співробітництво в реалізації ЦСР. Фінансування сталого розвитку. Роль технологій в реалізації ЦСР. Моніторинг та оцінка прогресу реалізації ЦСР.

Література: [1,2,3,7]

Питання до обговорення:

1. Скільки цілей сталого розвитку міститься в Порядку денному 2030?
2. Назвіть 5 цілей сталого розвитку та коротко опишіть їхній зміст.
3. Які основні завдання кожної з цілей сталого розвитку?
4. Як цілі сталого розвитку пов'язані між собою?
5. Які індикатори використовуються для вимірювання прогресу в досягненні цілей сталого розвитку?
6. Які країни лідирують у досягненні цілей сталого розвитку?
7. Які виклики стоять перед країнами, що розвиваються, у досягненні цілей сталого розвитку?
8. Як бізнес може сприяти досягненню цілей сталого розвитку?
9. Яка роль освіти у досягненні цілей сталого розвитку?
10. Які основні міжнародні організації беруть участь у реалізації цілей сталого розвитку?

Тематика доповідей

1. Ключова роль ООН: Аналіз діяльності ЕКОСОП та РКООН у сфері ЦСР.
2. Роль МВФ у реалізації ЦСР: Вплив політики фінансової стабілізації на соціальні програми.
3. Вплив Світового банку та його програм на підтримку зеленої економіки.
4. Міжнародне співробітництво: Механізми фінансування СР через спеціальні фонди (наприклад, Глобальний екологічний фонд).
5. Роль технологій та цифрової трансформації у моніторингу та оцінці прогресу ЦСР.

6. Міжнародна організація сталого розвитку (IOSD): Функції та критика її ефективності.
7. Роль Світової організації торгівлі (СОТ) у сфері СР: Баланс між торгівлею та екологічною безпекою.
8. Моніторинг прогресу ЦСР: Аналіз національних систем звітності та їхньої прозорості.
9. Політичні та економічні інструменти в міжнародному співробітництві (зелені облігації, кліматичні фонди).
10. Фінансування СР: Аналіз ролі приватного капіталу (ESG-інвестицій) та державно-приватного партнерства.

Тема 4. Система глобальних вимірів сталого розвитку.

План семінарського заняття

1. Індикатори та індекси СР: економічні, екологічні та соціальні.
2. Агреговані індекси: Index of Sustainable Development, Genuine Progress Indicator (GPI).
3. Економічні індикатори: процент росту ВВП, використання природних ресурсів.
4. Екологічні індикатори: індекс живої планети, Індекс екологічної сталості, Індикатори споживання енергії.
5. Соціальні індикатори. Демографічні показники, Індекс людського розвитку (ІЛР).

Література: [1,2,3,7]

Основні категорії та поняття теми

Індикатори та індекси сталого розвитку: економічні, екологічні та соціальні. Індикатор сталого розвитку (Index of Sustainable Development). Базові та агреговані індекси ЦРС. Справжній індикатор прогресу (Genuine

Progress Indicator / GPI). Основні економічні індикатори: процент росту ВВП; покращення режиму харчування людей; середній відсоток використання природних ресурсів на одного мешканця. Основні та базові екологічні індикатори. Показник реального прогресу. Індекс живої планети. Індекс екологічної сталості. Індикатори стану довкілля. Індикатори споживання енергії. Індекс екологічного виконання. Базові соціальні індикатори. Демографічні показники. Середня тривалість життя і грамотність населення. Індекс людського розвитку та його складові. Індекс розвитку людського потенціалу як інтегральний індикатор сталого розвитку.

Кейс

Індекс розвитку та екологічна ціна зростання

Сценарій: країна планує значно підвищити свій Індекс людського розвитку (ІЛР) протягом 10 років, сфокусувавшись на зростанні ВВП та збільшенні тривалості життя. Однак, прогноз показує, що це зростання призведе до збільшення національного Екологічного сліду на 40% (конфлікт між економічною та екологічною складовими СР).

Завдання для студентів:

1. Критичний аналіз вимірювання: Оцініть, чи є ІЛР достатнім показником сталого розвитку, якщо він ігнорує екологічні втрати. Запропонуйте, як можна скоригувати ІЛР або використовувати Genuine Progress Indicator (GPI) для більш об'єктивної оцінки.

2. Сценарне моделювання: розробіть два сценарії майбутнього:

а) "Лінійне зростання" (загроза екологічної катастрофи)

б) "Сталий розвиток" (з мінімізацією Екологічного сліду).

Обґрунтуйте, який сценарій забезпечить більшу довгострокову стійкість.

Питання до обговорення:

1. Що таке система глобальних вимірів сталого розвитку і для чого вона використовується?
2. Які основні індикатори та індекси використовуються для вимірювання прогресу в досягненні ЦСР?
3. Опишіть поняття "Індекс людського розвитку" та його значення для оцінки сталого розвитку.
4. Що таке "Екологічний слід" і як він допомагає оцінити екологічну стійкість?
5. Які існують міжнародні бази даних та платформи для збору та аналізу даних про сталий розвиток?
6. Як дані про сталий розвиток використовуються для розробки політики та прийняття рішень?
7. Які виклики існують у вимірюванні прогресу в досягненні ЦСР?
8. Як можна покращити систему глобальних вимірів сталого розвитку?
9. Яка роль громадянського суспільства у зборі та аналізі даних про сталий розвиток?
10. Як можна використовувати цифрові інструменти для вимірювання та моніторингу сталого розвитку?

Тематика доповідей

1. Індекс людського розвитку (ІЛР/HDI): Аналіз його складових та обмежень як інтегрального індикатора СР.
2. Справжній індикатор прогресу (Genuine Progress Indicator / GPI): Порівняння з ВВП як економічним показником.
3. Екологічний слід (Ecological Footprint): Методологія розрахунку та її застосування для оцінки екологічної стійкості.

4. Індикатори стану довкілля: Аналіз показника Індексу екологічного виконання (ЕРІ).
5. Базові соціальні індикатори: Роль демографічних показників (тривалість життя, грамотність) у вимірюванні СР.
6. Агреговані індекси ЦСР: Оцінка їхньої практичної придатності для розробки політики на національному рівні.
7. Показник обертаності природних ресурсів: Аналіз середнього відсотка використання природних ресурсів на одного мешканця.
8. Індекс живої планети: Використання для моніторингу втрати біорізноманіття.
9. Використання цифрових інструментів та Big Data для моніторингу ЦСР (наприклад, супутниковий моніторинг).
10. Проблема статистичної нерівності: Оцінка того, як різні індекси трактують нерівність у розподілі доходів.

Тема 5. Зелена економіка та сталий розвиток.

План семінарського заняття

1. Глобальні екологічні кризи: Виснаження ресурсів, забруднення довкілля (пластиком, океану).
2. Екологічні межі планети та критичні напрямки впливу людської діяльності.
3. Глобальні зміни клімату (глобальне потепління) та руйнування озонового шару.
4. Проблеми: Забезпечення прісною водою, втрата біорізноманіття.
5. Принципи функціонування екологічної економіки.
6. *Література:* [1,2,3,7]

Основні категорії та поняття теми

Глобальні екологічні кризи. Глобальне виснаження природних ресурсів. Глобальне забруднення довкілля. Екологічні межі планети. Глобальні зміни клімату або глобальне потепління. Забруднення Світового океану. Руйнування озонового шару. Проблема забезпечення прісною водою. Інтенсивне використання та зміна ґрунтового покриву планети. Проблема втрати біорізноманіття. Хімічне та аерозольне забруднення атмосферного повітря. Хімічне забруднення. Проблема забруднення планети пластиком. Критичні напрямки глобального впливу людської діяльності на планету. Принципи функціонування екологічної економіки. Принципи екологічних цілей, або від задоволення потреб до формування життєблагодатних комплексів. Принципи забезпечення екологічної стійкості, екологічних цілей та екологічної мотивації.

Кейс

Водний ресурс та локальний моніторинг.

Сценарій: невелике місто стикається із сезонним дефіцитом чистої питної води (ЦСР № 6 – Чиста вода). Промислові підприємства поблизу стверджують, що не перевищують норми скидів. Існуючі глобальні індекси (як-от Індекс людського розвитку) не відображають цієї локальної проблеми.

Завдання для студентів:

1. Локальний моніторинг: розробіть власну систему показників для оцінки сталого розвитку на місцевому рівні, яка б адекватно відображала якість та доступність водних ресурсів.

2. Розробка сценаріїв: запропонуйте два сценарії подолання екологічного виклику: а) за допомогою принципів циркулярної економіки (повторне використання води на виробництві) та б) за допомогою інвестицій у нові технології очищення.

Командна робота на онлайн-дошці Miro

Моделювання Циркулярної економіки.

Мета: застосувати принципи циркулярної економіки до реального бізнес-плану та оцінити його вплив.

Назва проєкту: "Відходи в дохід" (Waste-to-Wealth Model)

Завдання: студенти обирають гіпотетичне крафтове підприємство (наприклад, виробництво сиру, одягу або кави).

Діяльність: кожна команда робить запис на дошці про:

- Продукт: опис продукту та його "лінійного" життєвого циклу (сировина → відходи).
- Циркулярне рішення: розробка моделі, що забезпечує повторне використання (Reuse) або переробку (Recycle) основних відходів (наприклад, кавова гуща як сировина для біопалива).
- Економічний ефект: оцінка, як це рішення впливає на собівартість та конкурентоспроможність.

Питання до обговорення:

1. Які ключові екологічні виклики стоять перед сучасним суспільством?
2. Як зміна клімату впливає на економіку та суспільство?
3. Які основні фактори сприяють втраті біорізноманіття?
4. Які види забруднення є найбільш шкідливими для довкілля та здоров'я людини?
5. Які сценарії подолання екологічних викликів ви можете запропонувати?
6. Що таке циркулярна економіка і які її основні принципи?
7. Як принципи циркулярної економіки можуть допомогти зменшити екологічний слід?

8. Які бізнес-моделі можна розробити на основі принципів циркулярної економіки?

9. Які переваги та недоліки впровадження циркулярної економіки?

10. Які приклади успішного застосування циркулярної економіки ви знаєте?

Експертні дослідження

5.1 Аналіз ключових екологічних викликів (зміна клімату, втрата біорізноманіття, забруднення). Розробка сценаріїв для їх подолання.

5.2. Обговорення принципів циркулярної економіки та їхнього застосування для зменшення екологічного сліду. Розробка бізнес-моделей для циркулярної економіки.

Тематика доповідей

1. Глобальні зміни клімату та глобальне потепління: економічні наслідки та стратегії адаптації.

2. Циркулярна економіка: принципи функціонування та її роль у подоланні проблеми забруднення планети пластиком.

3. Проблема забезпечення прісною водою: інноваційні методи очищення та збереження водних ресурсів.

4. Руйнування озонового шару та Міжнародний Монреальський протокол: Кейс успішного міжнародного співробітництва.

5. Вплив інтенсивного використання ґрунтового покриву та агрохімії на продовольчу безпеку.

6. Проблема втрати біорізноманіття: економічна оцінка екосистемних послуг.

7. Забруднення Світового океану: аналіз проблеми мікропластику та його впливу на харчові ланцюги.

8. Принципи функціонування екологічної економіки та її відмінність від традиційної економіки.

9. Критичні напрямки глобального впливу людської діяльності: хімічне та аерозольне забруднення атмосферного повітря.

10. Забезпечення екологічної стійкості: аналіз концепції «екологічних цілей» у діяльності підприємств.

Тема 6. Соціальна справедливість та соціальні інновації для досягнення ЦСР.

План семінарського заняття

1. Соціальна складова СР: Сутність та значення.
2. Системні бар'єри на шляху реалізації соціальної складової ЦСР (нерівність, дискримінація, слабка інституційна спроможність).
3. Соціальні та політичні бар'єри (корупція, недостатня участь громадськості).
4. Екологічні бар'єри (вплив зміни клімату на соціальну сферу).
5. Шляхи подолання бар'єрів: Створення інклюзивних суспільств, інвестування в соціальні програми.

Література: [1,2,3,7]

Основні категорії та поняття теми

Соціальна складова сталого розвитку. Системні бар'єри на шляху до реалізації соціальної складової ЦСР. Нерівність у розподілі ресурсів. Дискримінація за ознаками статі, раси, етнічної приналежності, віку, сексуальної орієнтації тощо. Недостатнє фінансування соціальних програм. Слабка інституційна спроможність. Глобалізація та її наслідки для реалізації соціальної складової ЦСР. Соціальні бар'єри в реалізації соціальної складової ЦСР. Культурні норми та стереотипи. Соціальна ексклюзія. Бідність.

Недостатня соціальна мобільність. Політичні бар'єри в реалізації соціальної складової ЦСР. Відсутність політичної волі. Корупція. Недостатня участь громадськості. Екологічні бар'єри в реалізації соціальної складової ЦСР. Зміна клімату. Забруднення довкілля. Шляхи подолання бар'єрів на шляху до реалізації соціальної складової ЦСР: створення інклюзивних суспільств, інвестування в соціальні програми, посилення ролі держави, співпраця з громадянським суспільством, міжнародне співробітництво.

Кейс

Освіта та подолання нерівності в умовах міграції.

Сценарій: у великому європейському місті зростає кількість дітей-біженців, які не можуть отримати якісну освіту через мовний бар'єр та недостатність інклюзивних програм (ЦСР № 4 – Якісна освіта та ЦСР № 10 – Зменшення нерівності).

Завдання для студентів:

1. Стратегія інклюзивності: розробіть стратегію для забезпечення доступу до освіти для всіх верств населення, що охоплює мігрантів та дітей з інклюзією.
2. Навчальні проекти: обґрунтуйте, як можна використати методи навчання для сталого розвитку (наприклад, проєктне навчання, для створення навчальних проєктів, які б одночасно вирішували проблеми мовної адаптації та соціальної інтеграції місцевої громади.

Питання до обговорення:

1. Які основні форми соціальної нерівності існують у сучасному світі?
2. Як соціальна нерівність впливає на досягнення цілей сталого розвитку?
3. Які політики можуть бути розроблені для зменшення соціальної нерівності?

4. Які принципи лежать в основі концепції соціальної справедливості?
5. Як соціальна інклюзивність сприяє сталому розвитку?
6. Які стратегії можна розробити для забезпечення рівного доступу до освіти для всіх?
7. Як забезпечити доступ до якісної охорони здоров'я для всіх верств населення?
8. Які соціальні інновації можуть сприяти досягненню ЦСР?
9. Як залучити маргіналізовані групи до процесу прийняття рішень щодо сталого розвитку?
10. Які приклади успішних соціальних інновацій ви знаєте?

Експертні дослідження

6.1. Аналіз соціальних нерівностей та їхнього впливу на сталий розвиток. Розробка політик для їх зменшення.

6.2. Обговорення принципів соціальної справедливості та інклюзивності. Розробка стратегій для забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг для всіх.

Тематика доповідей

1. Соціальна ексклюзія та бідність: роль соціальних інновацій у подоланні бідності (ЦСР № 1).

2. Нерівність у розподілі ресурсів: вплив глобалізації на зростання соціальної нерівності.

3. Дискримінація за ознаками: аналіз впливу гендерних та етнічних бар'єрів на економічну активність.

4. Політичні бар'єри: корупція та відсутність політичної волі як перешкоди на шляху реалізації соціальних ЦСР.

5. Роль держави та громадянського суспільства у створенні інклюзивних суспільств.

6. Соціальна мобільність: фактори, що впливають на соціальне переміщення в умовах кризи та відновлення.

7. Недостатнє фінансування соціальних програм: вплив на доступ до освіти та охорони здоров'я.

8. Вплив культурних норм та стереотипів на реалізацію ЦСР № 5 (Гендерна рівність).

9. Шляхи подолання бар'єрів: інвестування в соціальні програми та посилення інституційної спроможності.

10. Екологічні бар'єри: як зміна клімату та забруднення довкілля посилюють соціальну нерівність (екологічна нерівність).

Тема 7. Сталий економічний розвиток: виклики та можливості.

План семінарського заняття

1. Економічний розвиток та економічне зростання: відмінності та фактори.

2. Типи економічного зростання: Країни-технологічні лідери та країни-наслідувачі.

3. Показники економічного розвитку: Глобальний ВВП (динаміка, ріст).

4. Реалізація принципів СР в діяльності підприємств.

5. Фінансово-економічні проблеми забезпечення сталого розвитку підприємств України.

Література: [1,2,3,7]

Основні категорії та поняття теми

Економічний розвиток та економічне зростання. Фактори економічного зростання і сталий розвиток. Типи економічного зростання. Країни-технологічні лідери та країни-наслідувачі. Особливості економічного сталого розвитку країн. Показники економічного розвитку країн світу. Глобальний

ВВП: динаміка, структура і ріст. Економічні, соціальні і моральні аспекти виробництва і споживання. Реалізація принципів концепції сталого розвитку в діяльності підприємства. Сучасні аспекти сталого розвитку підприємств. Фінансово-економічні проблеми забезпечення сталого розвитку підприємств України. Прогнозування сталого розвитку підприємств

Кейс

«Зелена» модернізація та ринок праці.

Сценарій: місцевий уряд оголосив стратегію переходу на зелену економіку та закриває одну застарілу, екологічно шкідливу електростанцію. Це відповідає ЦСР № 7 (Чиста енергія) та ЦСР № 13 (Боротьба зі зміною клімату). Однак, це призводить до втрати 500 робочих місць у регіоні та зростання безробіття (конфлікт із ЦСР № 8 – гідна праця).

Завдання для студентів:

1. Аналітичне моделювання: запропонуйте модель сталого економічного розвитку, яка мінімізує соціальні втрати.
2. Розробка політики: сформулюйте політику уряду щодо соціальної справедливості та перекваліфікації працівників, щоб забезпечити їм новий доступ до зелених робочих місць.

Питання до обговорення:

1. Як ви розумієте взаємозв'язок між економічним зростанням та сталим розвитком?
2. Які основні виклики стоять перед сучасними економічними моделями у контексті сталого розвитку?
3. Опишіть ключові характеристики моделей сталого економічного розвитку.
4. Які економічні інструменти можуть стимулювати сталий розвиток?
5. Що таке "зелена економіка" і які її основні принципи?

6. Як принципи зеленої економіки можуть бути застосовані для стимулювання сталого економічного зростання?

7. Які переваги та недоліки впровадження зеленої економіки?

8. Які міжнародні приклади успішного застосування принципів зеленої економіки ви знаєте?

9. Як бізнес може сприяти сталому економічному розвитку?

10. Які інноваційні підходи та технології можуть прискорити перехід до сталого економічного розвитку?

Експертні дослідження

7.1. Аналіз взаємозв'язку між економічним зростанням та сталим розвитком. Розробка моделей сталого економічного розвитку.

7.2. Обговорення принципів зеленої економіки та їхнього застосування для стимулювання сталого економічного зростання. Аналіз міжнародного досвіду.

Проектне завдання. Розробка бізнес-плану для сталого підприємства.

Розробити бізнес-план для підприємства, що відповідає принципам зеленої економіки.

Бізнес-план повинен включати:

- опис продукту або послуги
- аналіз ринку та конкурентів
- стратегію виробництва та постачання
- план маркетингу та продажів
- фінансовий план
- оцінку екологічного та соціального впливу.

Це завдання вимагає від студента інтегрувати всі три складові сталого розвитку:

Економічна стійкість: фінансовий план, аналіз ринку та конкурентів.

Екологічна стійкість: відповідність принципам зеленої/циркулярної економіки, оцінка екологічного впливу.

Соціальна стійкість: оцінка соціального впливу (створення робочих місць, внесок у ЦСР № 4, 5, 8).

Особливу увагу повинно бути приділено демонстрації того, як саме підприємство сприяє досягненню ЦСР.

Тематика доповідей

1. Фактори економічного зростання: роль людського капіталу та інновацій у досягненні СР.

2. Економічний розвиток vs. економічне зростання: пріоритети та метрики.

3. Типи економічного зростання: аналіз стратегій країн-технологічних лідерів та країн-наслідувачів.

4. Показники економічного розвитку країн світу: аналіз динаміки та структури глобального ВВП.

5. Економічні, соціальні і моральні аспекти виробництва і споживання: етичний аспект у бізнесі.

6. Реалізація принципів СР в діяльності підприємства: кейс-стаді корпоративної соціальної відповідальності (КСВ).

7. Сучасні аспекти сталого розвитку підприємств: інтеграція ESG-критеріїв у бізнес-стратегію.

8. Фінансово-економічні проблеми забезпечення СР підприємств України: доступ до «зеленого» фінансування.

9. Прогнозування СР підприємств: методи оцінки ризиків, пов'язаних із кліматом та соціальною сферою.

10. Модель "Зеленої економіки" як передумова сталого економічного зростання.

Тема 8. Інноваційні підходи до освіти для сталого розвитку.

План семінарського заняття

1. Роль освіти в досягненні ЦСР та Концепція освіти для СР (ОСР).
2. Принципи ОСР та впровадження стратегії СР у сфері освіти.
3. Показники якості освіти: Інклюзивна освіта, нерівність, гендерна рівність.
4. Науковий та освітній виміри СР суспільства.
5. Пожиттєва освіта та інноваційні методи навчання.

Література: [1,2,3,7]

Основні категорії та поняття теми

Роль освіти в досягненні цілей сталого розвитку. Особливості формування концепції освіти для сталого розвитку. Принципи освіти для сталого розвитку. Впровадження стратегії сталого розвитку у сфері освіти. Показники якості освіти. Інклюзивна освіта. Нерівність в освіті. Освіта та гендерна рівність. Гендерні стереотипи та гендерна чутливість. Освіта та екологічна свідомість. Науковий та освітній виміри сталого розвитку суспільства. Роль науки та освіти у визначенні засад сталого розвитку. Зміцнення наукової бази з метою сталого розвитку і нового управління. Переорієнтація методів освіти з урахуванням цілей сталого розвитку. Громадянська освіта. Пожиттєва освіта та освіта дорослих як основа для адаптації до змін. Бар'єри та можливості для розвитку освіти для сталого розвитку: соціокультурні бар'єри, економічні бар'єри, політичні бар'єри. Інноваційні методи навчання, партнерство з громадськими організаціями,

міжнародна співпраця як можливості для подолання бар'єрів. Вплив глобальних викликів на досягнення освітніх цілей сталого розвитку.

Питання до обговорення:

1. Яка роль освіти у досягненні цілей сталого розвитку?
2. Які основні принципи сталого розвитку слід інтегрувати в навчальні програми?
3. Які інноваційні методи навчання можна використовувати для освіти в галузі сталого розвитку?
4. Як можна оцінити ефективність інтеграції принципів сталого розвитку в навчальні програми?
5. Які навички та компетентності необхідно розвивати в учнів для сталого розвитку?
6. Як проєктне навчання сприяє формуванню відповідальних громадян?
7. Як навчання на основі проблем допомагає учням розв'язувати реальні проблеми сталого розвитку?
8. Як розробити навчальний проєкт для місцевої громади, спрямований на сталий розвиток?
9. Які ресурси та інструменти можна використовувати для освіти в галузі сталого розвитку?
10. Яка роль вчителів та викладачів у формуванні культури сталого розвитку?

Експертні дослідження

8.1. Аналіз ролі освіти в досягненні ЦСР. Розробка рекомендацій щодо інтеграції принципів сталого розвитку в навчальні програми.

8.2. Обговорення методів навчання для сталого розвитку (проєктне навчання, навчання на основі проблем). Розробка навчальних проєктів для місцевих громад.

Аналітичне завдання.

Створення освітнього онлайн-курсу про ЦСР для широкої аудиторії.

Розробити структуру та зміст онлайн-курсу, що популяризує знання про ЦСР. Курс повинен бути:

- інтерактивним та цікавим.
- адаптованим до різних рівнів знань.
- включати відео, інфографіку, тести та інші навчальні матеріали.
- сприяти розвитку практичних навичок, необхідних для сталого розвитку.

Студенти повинні розробити концепцію курсу, включаючи:

- навчальні цілі та завдання.
- модулі та теми.
- методи оцінювання.
- план просування курсу.

Тематика доповідей

1. Роль освіти у досягненні ЦСР: освіта як каталізатор соціальних та екологічних змін.
2. Особливості формування концепції ОСР: принципи та завдання.
3. Впровадження стратегії СР у сфері освіти: аналіз навчальних програм та показників якості освіти.
4. Інклюзивна освіта та її вплив на соціальну справедливість (ЦСР № 4).
5. Освіта та гендерна рівність: подолання гендерних стереотипів та формування гендерної чутливості.
6. Роль науки та освіти у визначенні засад СР: зміцнення наукової бази.
7. Переорієнтація методів освіти: проєктне навчання, громадянська освіта та навчання на основі проблем.

8. Пожиттєва освіта та освіта дорослих як основа для адаптації до змін на ринку праці.

9. Бар'єри для розвитку ОСР: соціокультурні, економічні та політичні чинники.

10. Вплив глобальних викликів (наприклад, цифровізація) на досягнення освітніх цілей ЦСР.

Тема 9. Україна на шляху до ЦСР: національний контекст.

План семінарського заняття

1. Роль освіти в досягненні ЦСР та Концепція освіти для СР (ОСР).
2. Принципи ОСР та впровадження стратегії СР у сфері освіти.
3. Показники якості освіти: Інклюзивна освіта, нерівність, гендерна рівність.
4. Науковий та освітній виміри СР суспільства.
5. Пожиттєва освіта та інноваційні методи навчання.

Література: [1,2,3,7]

Основні категорії та поняття теми

Концепція сталого розвитку України. Аналіз національних стратегій сталого розвитку. Оцінка прогресу у досягненні ЦСР в Україні. Фактори нестійкості розвитку та основні виклики і бар'єри. Концепції сталого розвитку міст України. Методологічні засади формування організаційно-економічного механізму управління соціально-економічним потенціалом сталого розвитку регіонів. Способи та алгоритми розробки регіональних та місцевих економічних стратегій сталого розвитку з урахуванням методології ЄС. Стратегія екологічної безпеки України. Роль громадянського суспільства та бізнесу в реалізації ЦСР України. Країни-лідери у досягненні цілей сталого

розвитку. Країни, що стикаються з найбільшими труднощами. Вивчення кейсів успішної реалізації окремих цілей.

Кейс

Моніторинг та соціальна роль бізнесу у відновленні»

Сценарій: міжнародна донорська організація виділяє кошти на відновлення освітньої інфраструктури в одному з регіонів України. Головна вимога – забезпечення прозорого моніторингу прогресу та залучення місцевого бізнесу та громадянського суспільства.

Завдання для студентів:

1. Розробка індикаторів: створіть систему показників для оцінки сталого розвитку на місцевому рівні, що охоплюватиме не лише фізичне відновлення будівель, а й соціальні аспекти (наприклад, рівень залученості ВПО, доступність інклюзивних програм).

2. Стратегія співпраці: розробіть механізм, як місцевий бізнес та громадянське суспільство можуть бути залучені до реалізації ЦСР в Україні. Обґрунтуйте, як проєктне навчання може бути використане для навчання громади самостійному моніторингу прозорості відновлення.

3. Етичний кодекс: запропонуйте ключові пункти кодексу етичної поведінки для приватного бізнесу, що бере участь у відбудові, з метою запобігання корупції та забезпечення соціальної відповідальності.

Командна робота на онлайн-дошці Miro

Оцінка локальної стійкості: Індикатори для місцевої громади (Тема 4, 9)

Мета: навчитися адаптувати глобальні індекси до локального рівня для моніторингу прогресу в Україні.

Назва проєкту: "Мій індекс стійкості" (Local Sustainability Index)

Завдання: студенти обирають одну локальну ЦСР (наприклад, ЦСР 4 – Якісна освіта або ЦСР 11 – Сталий розвиток міст) та конкретну громаду в Україні.

Діяльність: кожна команда робить запис на дошці про:

Глобальний індикатор: назвати глобальний показник, який НЕ підходить для місцевого рівня (наприклад, ВВП на душу населення).

Локальні індикатори: запропонувати три нові, більш релевантні показники для обраної громади (наприклад, "відсоток доступності інклюзивних шкіл", "рівень роздільного збору сміття").

Дані: вказати, з якого джерела (відкриті дані, опитування) ці показники можна отримати.

Питання до обговорення:

1. Які основні національні стратегії та плани дій України спрямовані на досягнення ЦСР?
2. Наскільки національні стратегії України відповідають глобальним цілям сталого розвитку?
3. Які основні виклики стоять перед Україною у процесі досягнення ЦСР?
4. Які пропозиції щодо вдосконалення національних стратегій та планів дій України ви можете надати?
5. Яка роль громадянського суспільства у реалізації ЦСР в Україні?
6. Як бізнес може сприяти досягненню ЦСР в Україні?
7. Наведіть приклади успішної співпраці між громадянським суспільством, бізнесом та державою у контексті реалізації ЦСР в Україні.
8. Які рекомендації щодо покращення співпраці між різними секторами ви можете запропонувати?
9. Як можна оцінити прогрес України у досягненні ЦСР?

10. Які інноваційні підходи та технології можна використовувати для прискорення досягнення ЦСР в Україні?

Експертні дослідження

9.1. Аналіз національних стратегій та планів дій України щодо досягнення ЦСР. Оцінка їхньої відповідності глобальним цілям та розробка пропозицій щодо їхнього вдосконалення.

9.2. Обґрунтування ролі громадянського суспільства та бізнесу в реалізації ЦСР в Україні. Аналіз успішних прикладів співпраці та розробка рекомендацій щодо її покращення.

Аналітичне завдання.

Аналіз національної стратегії України щодо досягнення ЦСР та розробка рекомендації щодо її вдосконалення.

Проаналізувати національну стратегію України щодо досягнення ЦСР, оцінити її відповідність глобальним цілям та виявити сильні та слабкі сторони. На основі аналізу вони повинні розробити конкретні рекомендації щодо вдосконалення стратегії, включаючи:

- пропозиції щодо покращення координації між різними секторами.
- рекомендації щодо залучення громадянського суспільства та бізнесу.
- пропозиції щодо використання інноваційних підходів та технологій.
- рекомендації щодо оцінки прогресу та моніторингу результатів.

Тематика доповідей

1. Концепція СР України: аналіз національних стратегій та їхня відповідність глобальним ЦСР.

2. Оцінка прогресу у досягненні ЦСР в Україні: фактори нестійкості та основні виклики.

3. Концепції СР міст України: аналіз регіональних економічних стратегій та методології ЄС.

4. Стратегія екологічної безпеки України: роль у досягненні екологічних ЦСР.
5. Роль громадянського суспільства та бізнесу в реалізації ЦСР в Україні: приклади успішної співпраці.
6. Країни-лідери у досягненні ЦСР: вивчення кейсів успішної реалізації (наприклад, країни Скандинавії).
7. Країни, що стикаються з найбільшими труднощами: аналіз причин невдач та конфліктів ЦСР.
8. Методологічні засади управління соціально-економічним потенціалом сталого розвитку регіонів.
9. Інструменти та алгоритми розробки місцевих економічних стратегій СР.
10. Порівняльний аналіз реалізації ЦСР: Україна vs. країни Вишеградської четвірки.

Тема 10. Візія сталого майбутнього: глобальні сценарії.

План семінарського заняття

1. Глобальні тренди та прогнози: Сценарії майбутнього в контексті СР.
2. Роль технологій у вирішенні глобальних проблем.
3. Соціальні та економічні дисбаланси майбутнього.
4. Роль освіти (ключові знання, навички, цінності) у формуванні стійкого майбутнього.
5. Особистий внесок кожного та сталий спосіб життя.

Література: [1,2,3,7]

Основні категорії та поняття теми

Глобальні виклики сталого розвитку. Глобальні тренди та прогнози. Сценарії майбутнього в контексті сталого розвитку. Соціальні та економічні

дисбаланси майбутнього. Роль технологій у вирішенні глобальних проблем та досягненні ЦСР. Соціальні зміни майбутнього в контексті сталого розвитку. Роль освіти в сталому розвитку. Ключові знання, навички та цінності для сталого майбутнього. Роль освіти в подоланні глобальних проблем. Міжнародне співробітництво в контексті сталого розвитку. Глобальні партнерства. Політичні та економічні інструменти в міжнародному співробітництві в процесі реалізації цілей сталого розвитку. Роль молоді у формуванні стійкого майбутнього. Особистий внесок кожного у досягнення ЦСР. Сталий спосіб життя та громадянська активність.

Питання до обговорення:

1. Які основні сценарії майбутнього людства розглядаються в контексті сталого розвитку?
2. Які фактори впливають на формування візії сталого майбутнього?
3. Як можна розробити візію сталого майбутнього на глобальному рівні?
4. Які етичні аспекти слід враховувати при розробці візії сталого майбутнього?
5. Які принципи лежать в основі відповідальності перед майбутніми поколіннями?
6. Як можна забезпечити міжпоколінну справедливість у контексті сталого розвитку?
7. Які елементи повинен містити кодекс етичної поведінки для сталого розвитку?
8. Як можна залучити громадянське суспільство до розробки візії сталого майбутнього?
9. Які технології та інновації можуть сприяти реалізації візії сталого майбутнього?
10. Як можна оцінити прогрес у досягненні візії сталого майбутнього?

Експертні дослідження

10.1. Аналіз сценаріїв майбутнього людства в контексті сталого розвитку. Розробка візії сталого майбутнього.

10.2. Обговорення етичних аспектів сталого розвитку та відповідальності перед майбутніми поколіннями. Розробка кодексу етичної поведінки для сталого розвитку.

Тематика доповідей

1. Глобальні тренди та прогнози: сценарії майбутнього людства (оптимістичний, песимістичний).

2. Соціальні та економічні дисбаланси майбутнього: проблема технологічної нерівності.

3. Роль технологій у вирішенні глобальних проблем: аналіз інновацій для досягнення ЦСР (зелені технології, ШІ).

4. Роль освіти у подоланні глобальних проблем: ключові знання, навички та цінності для сталого майбутнього.

5. Міжнародне співробітництво: роль глобальних партнерств у реалізації ЦСР.

6. Політичні та економічні інструменти в міжнародному співробітництві (наприклад, міжнародні кліматичні угоди).

7. Роль молоді та особистий внесок кожного у формування стійкого майбутнього.

8. Сталий спосіб життя та громадянська активність: приклади успішних ініціатив.

9. Обговорення етичних аспектів СР та відповідальності перед майбутніми поколіннями.

10. Розробка кодексу етичної поведінки для бізнесу в контексті сталого розвитку.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ

Необхідно підготувати презентацію, доповідь та реферат з обраної (або призначеної) теми, які містяться у цьому навчально-методичному посібнику, або запропонувати самостійно тему для проведення пошуку та розгляду.

Вимоги до обсягу складових завдання:

- доповідь 2-3 сторінки;
- презентація – на розгляд здобувача, відповідно до обраної стратегії викладення інформації;
- реферат 10-15 сторінок тексту з врахуванням малюнків за потребою.

Реферат повинен містити:

- титульний аркуш (приклад титульного листа наведено в додатку А);
- зміст розділів реферату;
- текст реферату (розбитий на розділи), яких може містити малюнки за потребою;
- список використаних джерел (література, відкриті джерела в Інтернет), оформлений згідно з вимогами ДСТУ 8302:20151.

Доповідь заслуховується на навчальному занятті в аудиторії яка супроводжується презентацією. Після доповіді в аудиторії:

- виконане індивідуальне завдання надається у електронному вигляді викладачеві;
- презентація, доповідь та реферат завантажуються в електронному вигляді від імені здобувача на курс в мудл у відповідну опцію виконаного завдання.¹

¹ ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ У СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» <https://msu.edu.ua/library/wp-content/uploads/2019/02/prykklady-oformlennjabibliografichnoho-opysu-zhidno-dstu-8302.pdf>

ГЛОСАРІЙ:

Агреговані індекси (ЦРС) – зведені показники, що комбінують економічні, соціальні та екологічні дані для комплексної оцінки прогресу ЦСР.

Базові соціальні індикатори – показники, що вимірюють соціальний прогрес (середня тривалість життя, грамотність, відсоток зменшення безробіття).

Біорізноманіття – різноманітність життя на всіх рівнях (генетичному, видовому, екосистемному); його збереження є глобальною екологічною проблемою.

Бідність – соціальний бар'єр та глобальна криза, що вимагає подолання (ЦСР 1).

Взаємозв'язок ЦСР – аналіз синергій (взаємопідсилення) та конфліктів (trade-offs) між 17 цілями.

Виробництво і споживання – економічні, соціальні і моральні аспекти виробництва та споживання, що мають відповідати принципам СР.

Гендерна рівність – ціль (ЦСР 5) та принцип СР, що стосується рівних прав та можливостей для чоловіків і жінок.

Глобалізація – процес зростання взаємозалежності країн, що став чинником виникнення ідей сталого розвитку.

Глобальні виклики/кризи – комплекс проблем, що загрожують людству (зміна клімату, нерівність, деградація довкілля).

Глобальний ВВП – сукупна вартість усіх кінцевих товарів і послуг, вироблених світовою економікою за певний період.

Genuine Progress Indicator (GPI) – справжній індикатор прогресу, що коригує ВВП, враховуючи екологічні втрати та соціальні витрати.

Громадянська активність – роль молоді та громадськості у формуванні стійкого майбутнього.

Демографічні показники – соціальні індикатори (тривалість життя, народжуваність, грамотність), що використовуються для вимірювання СР.

Дискримінація – системний соціальний бар'єр на шляху реалізації соціальної складової ЦСР.

Екологічна складова СР – вимір СР, що стосується охорони природи, мінімізації забруднення та збереження ресурсів.

Екологічна економіка – принципи функціонування економіки з метою забезпечення екологічної стійкості.

Екологічні межі планети – максимально допустимі рівні впливу, перевищення яких веде до незворотних змін.

Економічна складова СР – вимір СР, що стосується ефективного використання ресурсів, інвестицій та економічного зростання.

Економічне зростання / розвиток – зростання – кількісне збільшення ВВП. Розвиток – якісні зміни в економічній та соціальній сферах.

Забезпечення СР підприємств – реалізація принципів СР на мікрорівні (наприклад, інтеграція ESG-критеріїв).

Звіт ООН про ЦСР – документ для моніторингу прогресу реалізації 17 Цілей сталого розвитку.

Зміна клімату – глобальна екологічна криза, що вимагає боротьби (ЦСР 13).

Індекс живої планети – екологічний індикатор, що використовується для моніторингу стану довкілля.

Індекс людського розвитку (ІЛР / HDI) – інтегральний показник оцінки здоров'я, освіти та доходу.

Інклюзивна освіта – один з показників якості освіти, що забезпечує рівний доступ до навчання.

Індикатори СР – показники, що використовуються для вимірювання прогресу ЦСР (економічні, екологічні, соціальні).

Інтернаціональні організації (ООН, МВФ, СБ) – ключові суб'єкти, що забезпечують реалізацію та фінансування ЦСР.

Концепція освіти для СР (ОСР) – принципи та стратегії інтеграції ідей СР у навчальний процес.

Країни-технологічні лідери – країни, що створюють нові технології, які впливають на СР та економічне зростання.

Міжнародне співробітництво – спільні дії для реалізації ЦСР та фінансування СР.

Міжпоколінна справедливість – етичний принцип, що вимагає не шкодити майбутнім поколінням.

Моніторинг ЦСР – процес збору, аналізу та оцінки прогресу у досягненні 17 Цілей.

Національна стратегія СР – комплекс державних програм та планів дій України для досягнення глобальних ЦСР.

Нерівність – соціальний бар'єр, що вимагає подолання (ЦСР 10).

Освіта для сталого розвитку (ОСР) – концепція, спрямована на формування знань, навичок та цінностей СР.

Партнерство заради ЦСР – ціль (ЦСР 17) та принцип співпраці між усіма секторами суспільства.

Пожиттєва освіта – безперервне навчання та адаптація дорослих до змін.

Принципи сталого розвитку – фундаментальні засади (баланс трьох складових), на яких ґрунтується концепція СР.

Світовий банк / СОТ – міжнародні організації, що відіграють роль у фінансуванні та регулюванні економічних процесів.

Соціальна ексклюзія – процес виключення або неможливості участі певних груп населення у суспільному житті.

Соціальна складова СР – вимір СР, що стосується соціальної справедливості, рівності та якості життя.

Сталий розвиток (СР) – концепція, що поєднує економічну, соціальну та екологічну складові.

Сталий розвиток підприємств – реалізація принципів СР на мікрорівні.

Сценарії майбутнього СР – прогнози та моделі розвитку людства, що враховують вплив технологій та глобальних трендів.

Системні бар'єри – нерівність, дискримінація, слабка інституційна спроможність, що перешкоджають реалізації ЦСР.

Технологічні лідери – країни, що створюють нові технології, які впливають на СР та економічне зростання.

Три виміри СР – економічний, соціальний та екологічний (три стовпи стійкості).

Цілі сталого розвитку (ЦСР) – 17 глобальних цілей ООН, що охоплюють широкий спектр питань.

Чиста вода та належні санітарні умови – ціль (ЦСР 6), що стосується забезпечення водних ресурсів.

Якісна освіта – ціль (ЦСР 4), що стосується інклюзивності та рівності в освіті.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Аналіз державних стратегічних документів України щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року: Аналітична доповідь. К.: Інститут суспільно економічних досліджень, 2017. 84 с.
1. Білорус О. Г. Глобальна перспектива і сталий розвиток: (Системні маркетинг. дослідж.). К.: МАУП, 2005. 492 с.
2. Боголюбов В. М. Сталий розвиток суспільства: соціально-екологічні аспекти формування професійної компетентності магістрів-екологів: монографія. Херсон, 2013. 324 с.
3. Внучко С. М. Глобальні проблеми сучасності: причини виникнення та шляхи їх розв'язання. Теорія і методологія політичної науки. *Вісник СевНТУ. Серія: Політологія*. 2014. Вип. 145. С. 95-99.
4. Глобальні цілі сталого розвитку. naqa_коментує – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. URL : https://naqa.gov.ua/category/naqa_коментує/ (дата звернення: 28.03.2024).
5. Данилишин Б. М., Маслюківська О. П. Розроблення національних стратегій сталого розвитку: корисний досвід для України. *Механізм регулювання економіки*. 2008. № 2. С. 214-218.
6. Концепція регіональної системи освіти для сталого розвитку URL : <https://drive.google.com/file/d/1PPGLi6ARVewNgXfEv89-0yZ>
7. Концепція сталого розвитку. Світовий центр даних. World Data Center. URL: <http://wdc.org.ua/uk/node/356> (дата звернення: 21.03.2025).
8. Корнійчук Л. Економічне зростання і сталий розвиток. *Економіка України*. 2008. №3. С. 84-91 14.
9. Корнійчук Л., Шевчук В. Сталий розвиток і глобальна місія України. *Економіка України*. 2009. № 4. С. 4–13.; № 5. С. 4–14. URL : <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/28533?show=full> (дата звернення: 22.03.2025).
10. Мельник Л. Г. Основи стійкого розвитку : навчальний посібник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. 654 с.
11. Національна доповідь з ОСП. URL : <https://drive.google.com/file/d/1VCWQBA8X-d5wo7YsVOcrCpU7df0kM6NY/view> (дата звернення: 11.04.2025).

12. Освіта в інтересах сталого розвитку в Україні. URL: <http://ecoosvita.org.ua/storinka/pro-nas> (дата звернення: 12.04.2025).
13. Освіта для сталого розвитку. Мислимо глобально, діємо локально. *Освітні коментарі*. 2011. №7-8-9.
14. Розвиток людства і глобальні небезпеки. *mozok.click*. URL: <https://mozok.click/1914-rozvitok-lyudstva-globaln-nebezpeki.html> (дата звернення: 27.03.2025).

Додаткова література:

15. Ангурець О., Хазан П., Колесникова К., Кущ М., Чернохова М., Гавранек М. Україна, шкода довкіллю, екологічні наслідки війни. 2022. 83 с. URL: <https://cleanair.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/cleanair.org.ua-war-damages-ua-version-04-low-res.pdf>
16. Берзіна С. В., Капотя Д. Ю., Бузан Г. С. Екологічна сертифікація та маркування: методичний довідник. К.: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 114 с.
17. Блажеєвська Ю. Війна та довкілля: природоохоронні території, які постраждали. 01 червня 2023. <https://www.checkregion-ua.info/viina-ta-dovkillia-pryrodookhoronni-terytorii-iaki-postrazhdaly/>
18. Вибух на Deepwater Horizon: про наслідки однієї з найбільших техногенних катастроф в історії. 24 Канал. URL: https://24tv.ua/vibuh_na_deepwater_horizon_pro_naslidki_odniyeyi_z_naybilshih_tehnogennih_katastrof_v_istoriyi_n1148529 (дата звернення: 16.04.2025).
19. Війна з РФ уразила понад 20% природоохоронних територій України. 6 листопада 2023. *Слово і діло*. <https://www.slovoidilo.ua/2023/11/06/novyna/suspilstvo/vijna-rf-urazylo-20-pryrodookhoronnyxterytorij-ukrayiny>
20. Вмикаємо екомислення: поради, що допоможуть зберегти навколишнє середовище. URL: <http://solvetpv.lviv.ua/vmykayemoecko-myslennya-porady-shhodopomozhut-zberegty-navkolyshnyeseredovyshhe/> (дата звернення: 11.04.2025).
21. Вплив забруднення атмосферного повітря на здоров'я людини. Національна академія медичних наук України. URL: <https://amnu.gov.ua/vplyv->

zabrudnennya-atmosfernogo-povitrya-na-zdorovya-lyudyny/ (дата звернення: 11.04.2025).

22. Україна втратила близько 20% посівних площ з початку повномасштабної війни. 15 січня 2024. Latifundist.com. [https:// latifundist.com/novosti/63547-ukrayina-vtratila-blizko-20-posivnihploshch-z-pochatku-povnomasshtabnoyi-vijni-doslidzhennya](https://latifundist.com/novosti/63547-ukrayina-vtratila-blizko-20-posivnihploshch-z-pochatku-povnomasshtabnoyi-vijni-doslidzhennya)

23. Геотермальна та гідротермальна енергія: міф чи реальність? Пресклуб. URL: <https://pressclub.lviv.ua/heotermalna-ta-hidrotermalnaenerhiia-mif-chy-realnist/> (дата звернення: 19.03.2025).

24. Глобальна продовольча безпека: старі проблеми, нові виклики та ефективні рішення. GrowHow. URL: <https://www.growhow.in.ua/hlobalna-prodovolcha-bezpeka-stari-problemy-novivyklyky-ta-efektyvni-rishennia>. (дата звернення: 11.04.2025).

25. ГМО – перспективне досягнення науки чи потенційна небезпека. Блоги БДМУ. БДМУ. Головна сторінка. URL: <https://www.bsnu.edu.ua/blog/1252-gmos> (дата звернення: 21.03.2025).

26. Грабовська Л. Л., Єфремова О. О. Оцінка екологічного ризику у сфері питного водопостачання України. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки. 2010. №54. С. 58–62.

27. Дискримінація – одна з гострих світових проблем. Університет Ушинського м. Одеса. Pdupu.edu.ua. URL: <https://pdpu.edu.ua/zhen/struktura/zahalnouniversytetski-viddily-ta-sluzhby/psykholohichnasluzhba/rekomendatsii-psykholohichnoi-sluzhby/3905-diskriminatsiyaodna-z-gostrikh-svitovikh-problem> (дата звернення: 11.04.2025).

28. Дискримінація та нетолерантність. Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді. www.coe.int. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/discrimination-and-intolerance> (дата звернення: 19.03.2025).

29. Загальна екологія (Online курс лекцій). Радіоактивне забруднення водних екосистем. ecologymanual. URL: <https://ecologyknu.wixsite.com/ecologymanual/koriya-13-8> (date of access: 16.03.2025).

30. Загальні відомості про відновлювальні нетрадиційні джерела енергії – Енергетика: історія, сучасність і майбутнє. Головна – Енергетика: історія,

сучасність і майбутнє. URL: <http://energetika.in.ua/ua/books/book-5/part-1/section-1> (дата звернення: 16.03.2025).

31. Збереження біорізноманіття. Кіровоградська обласна бібліотека для дітей імені Т.Г. Шевченка. URL: http://librarychl.kr.ua/kn_in/dovkillya/dovk-05.php. (дата звернення: 16.03.2025).

32. Зміна клімату: причини, наслідки та рішення для протидії. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені Валентина Отамановського. URL: <https://library.vn.ua/news-and-events/novini/kviten-2021/zmina-klimatu> (дата звернення: 11.04.2025).

33. Зубик С. В. Техноекологія. Джерела забруднення і захист навколишнього середовища. Л.: Оріяна-Нова, 2007. 400 с.

34. Індекс якості повітря. Матеріал з Вікіпедії. https://uk.wikipedia.org/wiki/Індекс_якості_повітря

35. Каталог природоорієнтованих рішень / авт. кол.: М. Рябика та ін. Львів: УКМ, 2021. 116 с. <https://ucn.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Catalog-POR-2021.pdf>

36. Книш М., Котик Л. Глобальні проблеми людства : навч. посібник. Львів: Простір-М, 2021. 130 с.

37. Кобеньок Г. В., Закорко О. П., Марушевський Г. Б. Збереження біорізноманіття, створення екомережі та інтегроване управління 204 річковими басейнами посібник для вчителів і громадських природоохоронних організацій. Київ: Wetlands International Black Sea Programme, 2008. 200 с. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/504741/mod_resource/content/1/Zberezhenia%20bio_riznomanittia_posibnyk.pdf. (дата звернення: 26.03.2025).

38. DrjN2NUGN/view (дата звернення: 26.03.2025) (дата звернення: 21.09.2023).

39. Коренева І. М. Освіта для сталого розвитку: реалії України. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка* : зб. наук. праць. Вип. 36. Глухів : ПБВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2018. С. 17-25. URL : https://drive.google.com/file/d/1a0eGweDG9ezaKxClue_QWASFaZWLQEtG/view (дата звернення: 26.03.2025).

40. Коренева І. М. Особливості освіти для сталого розвитку у зарубіжних країнах: регіональний аспект. Web of Scholar. April 2018. 4(22). Vol.4. p. 14-22. URL : <https://ws-conference.com/webofscholar> (дата звернення: 26.03.2025).
41. Крижний А. У лютому кількість вживаних легковиків з-за кордону збільшилася на третину, ніж торік. Економічна правда, 7 березня 2024. <https://www.epravda.com.ua/news/2024/03/7/710860/>
42. Ладижин-2030 – координаційний центр стратегічного розвитку : Прес-центр, Блоги : Катарина Перич: Як взаємопов'язані Цілі сталого розвитку? Новини Ладижина. URL: <http://lad.vn.ua/2030/press-zentr/yak-vzajemovuzazani-cili-stalogo-rozvitku.html> (дата звернення: 26.03.2025).
43. Ланцюги живлення і потоки енергії в екосистемах. Взаємозв'язки різних компонентів екосистеми. Vseosvita. <https://vseosvita.ua/lesson/lantsiuhy-zhyvlennia-i-potoky-enerhii-v-ekosystemakh-vzaiemozviazky-riznykh-komponentiv-ekosystemy-210103.html>
44. Лубінець Д. Довкілля – мовчазна жертва війни: як російська армія вчиняє екологічні злочини й порушує права людини. 26 жовтня 2023. Блог Дмитра Лубінця. https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/581276_dovkillya_movchazna_zhertva_viyni_yak.html
45. Люди з інвалідністю: правила комунікації. Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/experience/lyudy-z-invalidnystyu-pravylakomunikatsiyi/> (дата звернення: 11.03.2025).
46. Мапа пунктів збору вторинної сировини. Мапа пунктів збору вторинної сировини. URL: <https://recyclingpoints.org/> (дата звернення: 11.04.2025).
47. Мапа якості повітря в Україні. SaveEcoBot. URL: <https://www.saveecobot.com/maps#6/47.706/33.058/aqi/comp+cams+fire> (дата звернення: 26.03.2025).
48. Мене списали, щойно дізналися про вагітність: як жінки терплять сексизм у спорті. ФАКТИ ICTV. URL: <https://fakty.com.ua/ua/sport/20210726-mene-spysaly-shhojno-diznalysya-pro-vagitnistyak-zhinky-terplyat-seksyzm-u-sporti/> (дата звернення: 26.03.2025).
49. Мехед Н. Морські ссавці потерпають від мікропластику. DW, 04.02.2019. [dw.com. URL: https://www.dw.com/uk/морські-ссавціпотерпають-від-мікропластику-науковці/a-47357867](https://www.dw.com/uk/морські-ссавціпотерпають-від-мікропластику-науковці/a-47357867) (дата звернення: 13.04.2025).

50. Ми живемо в океані пластику: шокуюча інтерактивна мапа. Велика Епоха. URL: <https://www.epochtimes.com.ua/novyny-svitu/myzhyvemo-v-okeani-plastyku-shokuyucha-interaktyvna-mapa-125099> (дата звернення: 14.03.2025).
51. Мити автомобілі у водоймах заборонено законом. Управління Державного агентства меліорації та рибного господарства у Хмельницькій області. URL: https://khm.darg.gov.ua/_miti_avtomobili_u_vodojmah_0_0_0_640_1.html (дата звернення: 26.03.2025).
52. Міжнародний союз збереження природи. Uk.wikipedia. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародний_союз_охорони_природи (дата звернення: 26.03.2025).
53. Міністерство освіти і науки України – Освітні програми. Головна | Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi> (дата звернення: 26.03.2025).
54. Мрія про одужання: як відроджують життя в мертвій зоні Аральського моря. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-44342429> (дата звернення: 26.03.2025).
55. Названо способи утилізації сміття, які практикують в Україні. ЕкоПолітика. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/nazvano-sposobi-utilizacii-smittya-yaki-praktikujut-v-ukraini/> (дата звернення: 26.03.2025).
56. Найбільш марнотратні країни або їстівне сміття. 08 грудня 2015. harchi.info. <https://harchi.info/articles/naybilsh-marnotratnikrayiny-abo-yistivne-smittya>
57. Освітні програми. Природничо-математичний факультет – chnpu.edu.ua. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. chnpu.edu.ua. URL: <http://chnpu.edu.ua/faculties/physandmath-faculty> (дата звернення: 27.03.2025).
58. Основи здорового способу життя. Блоги БДМУ. Головна сторінка. Bsmu. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/2977-osnovizdorovogo-sposobu-zhittya/> (дата звернення: 22.03.2025).
59. Основні забруднювачі атмосферного повітря: характеристики, вплив на організм людини. Автоекоприлад. URL: <http://eco.aep.kiev.ua/novini/osnovni-zabrudnyuvachi-atmosfernogo-povitrya-harakteritstiki-vpliv-na-organizm-lyudini/> (дата звернення: 22.03.2025).

60. Основні правила ощадливого використання електроенергії. Державна інспекція енергетичного нагляду України. URL: <https://sies.gov.ua/news/osnovni-pravila-oshchadlivogo-vikoristannya-elektroenergiyi>. (дата звернення: 22.03.2025).
61. Острови зі сміття: чому вони виникли та чим небезпечні. Ecogrizzly. URL: <https://ecogrizzly.shop/garbage-island/> (дата звернення: 22.03.2025).
62. Отруєння нітратами та нітридами: у чому небезпека? Львівська міська рада. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/science-andhealth/medicine/235294-otruennia-nitratamy-ta-nitrytamy-u-chomunebezpeka> (дата звернення: 27.02.2025).
63. Переклад матеріалів Міністерської конференції з питань розвитку Болонського процесу (19.11.2020, м. Рим, on-line). National Erasmus+ Office in Ukraine. URL: <https://erasmusplus.org.ua/novyny/3131-bologna-conference-in-rome-19-nov-2020.html> (дата звернення: 27.02.2025).
64. Плавання у морі підвищує ризик захворіти. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-43210288> (дата звернення: 27.02.2025).
65. Побутова хімія та її вплив на здоров'я людини. Камуаномостівська-громада. URL: <https://kamyanomostivska-gromada.gov.ua/news/1630046690/> (дата звернення: 26.03.2025).
66. Права людини: дискримінація і толерантність. Урядовий Кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/prava-lyudini-diskriminaciya-itolerantnist/> (дата звернення: 27.02.2025)
67. Про безпечність та якість харчових продуктів щодо інформування громадян про наявність у харчових продуктах генетично модифікованих організмів (ГМО): Закон України про внесення змін до Закону України № 1778-VI від 17.12.2009. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1778-17#Text>
68. Про вищу освіту. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 27.02.2025).
69. Про освіту. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 27.02.2025).
70. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР. Стаття 32. Ips.ligazakon. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z970771?an=1> (дата звернення: 27.02.2025).

71. Проблематика громадського здоров'я. Стан атмосферного повітря і неінфекційна захворюваність. ДУ «Вінницький ОЛЦ МОЗ 207 України». URL: http://cgz.vn.ua/problematika-gromadskogo-zdorovya/problematika-gromadskogo-zdorovya_455.html
72. Рудишин С. Д. Мельник О. С., Коренєва І. М. Екологізація освіти на засадах сталого розвитку в Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки. 2018. Вип. 37. С. 230-236
73. Світалінський Микола. Енергія морів і океанів. nrv.ua. URL: <https://nrv.org.ua/energiya-moriv-i-okeaniv/> (дата звернення: 21.02.2025).
74. Ситник К. М. Біотичне різноманіття: сучасний стан, близькі та віддалені перспективи збереження, знищення та збагачення. <http://eco.j.dea.kiev.ua/archives/2012/1/5.pdf>
75. Ситник К., Багнюк В. Стан ґрунтів і майбутнє людства. Вісн. НАН України, 2008, № 8. С. 3-27. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/3181/01-aktualno.pdf?sequence=1> (дата звернення: 26.03.2025).
76. Сітнікова Н. П. Досвід стратегічного планування сталого розвитку у країнах Європейського Союзу. Економіка та держава. 2012. № 11. С. 11–14.
77. Скільки буде коштувати повоєнне відновлення України: перші оцінки. 8 жовтня 2022. Слово і діло. Економіка. <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/28/infografika/ekonomika/skilky-budekoshtuvaty-povoyenne-vidnovlennya-ukrayiny-pershi-ocizinky>
78. Сміттєзвалища та їх вплив на довкілля. Reline. URL: <https://www.reline.com.ua/statti/smittezvalyshha-ta-dovkillya/> (дата звернення: 30.12.2024).
79. Сталий розвиток суспільства: навч. посіб. / кер. авт. кол., наук. ред. А. П. Садовенко. 2-ге вид. К., 2011. 392 с.
80. Статюха Г. О. Шашновський А. М., Складанний Д. М., Джигирей І. М. Досвід впровадження принципів сталого розвитку в підготування фахівців з вищою освітою. Вісн. НТУ «Харківський політехнічний інститут». Нові рішення у сучасних технологіях. 2011. № 58. С. 122-128.
81. Стратегія сталого розвитку : підручник / В. М. Боголюбов та ін., за редакцією професора В. М. Боголюбова. К.: ВЦ НУБІПУ, 2018. 446 с.

82. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. Проект Закону України від 07.08.2018 № 9015. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/ЖН6УF00А?an=332> (дата звернення: 21.03.2025).
83. Стрілець Р. (2023). 120 млн тонн викидів за рік. Війна росії проти України віддаляє світ від кліматичної нейтральності. 28 вересня 2023. Interfax. Retrieved from: <https://interfax.com.ua/news/blog/937662.html>
84. Толерантність як ціннісна основа соціального самовизначення. Психологічна служба університету Ушинського. <https://pdpu.edu.ua/images/2022/02/pstjfsd/Tolerantnist.pdf>
85. Україна БЕЗ сміття. Правила сортування упаковки [УБС – Україна без сміття], 2019. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=rqum_Jhiip0 (дата звернення: 21.03.2025).
86. Українська правда Життя. Вчимося відповідальному споживанню разом з дітьми: чек-лист. Українська правда Життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2021/04/20/244621/> (дата звернення: 21.03.2025).
87. Українська правда Життя. Гендерна нерівність: коли жінки керуватимуть спортом? Українська правда Життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/10/15/246211/> (дата звернення: 21.03.2025).
88. Ханова О. В., Скібіна С. О. Сталий розвиток країн ЄС : методика й індикатори оцінювання. Проблеми економіки. 2017. № 3. С. 20-32. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2017_3_4 (дата звернення: 21.02.2025).
89. Харчова безпека – що потрібно знати. Центр громадського здоров'я України. МОЗ. URL: <https://phc.org.ua/news/kharchovabezpeka-scho-potribno-znati> (дата звернення: 26.03.2025).
90. Хаустова В. Є., Омаров Ш. А. Концепція сталого розвитку як парадигма розвитку суспільства. Проблеми економіки. 2018. № 1 (35). С. 265-273. URL : https://www.problecon.com/export_pdf/problemsof-economy-2018-1_0-pages-265_273.pdf (дата звернення: 21.02.2025).
91. Цигура (Усманова) Г. О. Вплив забруднення гідросфери на здоров'я людини. Сучасні здоров'язбережувальні технології: монографія/ за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Оригінал, 2018. С. 181-188.
92. Цілі сталого розвитку. Організація Об'єднаних Націй в Україні. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs> (дата звернення: 21.02.2025).

93. Червоний список Міжнародного союзу охорони природи. Uk.wikipedia. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Червоний_список_Міжнародного_союзу_охорони_природи (дата звернення: 21.02.2025).
94. Шапар А. Г. Про Концепцію переходу України до сталого розвитку. Екологія природокористування. 2006. Вип. 9. С. 37-61.
95. Шість причин, через які проблеми забруднення ґрунтів не можна ігнорувати. GrowHow.in.ua. URL: <https://www.growhow.in.ua/shist-prychyn-za-yakumu-problemu-zabrudnennya-gruntiv-nemozhna-ignoruvaty/> (дата звернення: 16.12.2024).
96. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарноепідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2016 рік. МОЗ України, ДУ «УІСД МОЗ України». Київ, 2017. 516 с.
97. Які хвороби найчастіше стають причиною смертності в Україні та світі. Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/04/09/infografika/suspilstvo/yaki-xvoroby-najchastishe-stayutprychynou-smertnosti-ukrayini-ta-sviti> (дата звернення: 21.02.2025).
98. BBC News Україна. Забруднення суне Європою – анімаційна карта, 2019. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=KNcqIN6gH_g (дата звернення: 21.02.2025).
99. Center for Biological Diversity. RareEarhtones. <https://rareearthtones.org/ringtones/index.html>
100. Charles James Moore. Trashed – Across the pacific ocean, plastics, plastics, everywhere. Natural History. November 2003. 112(9): 46-51. https://www.researchgate.net/publication/297324443_Trashed_Across_the_pacific_ocean_plastics_plastics_everywhere (дата звернення: 21.02.2025).
101. Davis S., Manfred T. A 2016 Rio Olympics waterway has levels of viruses akin to raw sewage – here's what it looks like. Business Insider. URL: <https://www.businessinsider.com/rio-olympics-water-pollutionsewage-photos-2015-7> (date of access: 19.12.2024).
102. D-Grand. Стенд. Тарілка здорового харчування. D-Grand. URL: <https://d-grand.com/stend-tarilka-zdorovogo-harchuvannia> (date of access: 19.02.2025).
103. Education for sustainable development: building a better, fairer world for the 21st century. ED/PSD/ESD/2012/PI/6, ED-2013/WS/15. 8 p. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000216673> (дата звернення: 21.02.2025).

104. Empowering educators for a sustainable future. Tools for policy and practice workshops on competences in education for sustainable development. United Nations Economic Commission For Europe. https://unece.org/DAM/env/esd/ESD_Publications/Empowering_Educators_for_a_Sustainable_Future_ENG.pdf 61.
105. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Місія: збережи ґрунт живим!, 2020. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-DD2tb4gsZg> (дата звернення: 16.03.2025).
106. Good practices in education for sustainable development in the UNECE region. Economic Commission for Europe. ED.2007/WS/31. 2007. №2. 190 p. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000153319> (дата звернення: 21.03.2025).
107. GreenPack Ukraine. Наше повітря, 2013. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=VREZAKrDWxM> (дата звернення: 16.03.2025).
108. Higher Education in the Twenty-first Century Vision and Action (1998). World Conference on Higher Education. Paris: UNESCO. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000116345> (дата звернення: 21.03.2025).
109. <https://www.ecolabel.org.ua/stalij-rozvitok> (дата звернення: 21.09.2023).
110. Lynch T. United Nations Sustainable Development Goals: Promoting health and well-being through physical education partnerships. Cogent Education, 2016. 3. UNSP 1188469. <http://doi.org/10.1080/2331186X.2016.1188469> (дата звернення: 29.03.2025).
111. Mandujano C. Dakar Rally rapped over 20 million year fossil damage. Phys.org – News and Articles on Science and Technology. URL: <https://phys.org/news/2012-12-dakar-rally-rapped-million-year.html> (date of access: 17.03.2025).
112. Person's Guide to Saving the World. Sustainable Development Goals. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/takeaction/>. (дата звернення: 16.03.2025).
113. Shrestha, M. (2023). The war in Ukraine is fuelling the climate crisis. dandc.eu. August 1, 2023. Retrieved from: <https://www.dandc.eu/en/article/russias-war-aggression-causing-significant-greenhouse-gas-emissions-and-revealing>

114. Sustainable production and consumption in Ukraine. Екологічне маркування продукції, 2018. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YpOUIg9XNfU> (дата звернення: 18.03.2025).

Інтернет-ресурси:

115. Всесвітній банк, статистична інформація: <http://data.worldbank.org/indicator>
116. Всесвітня організація здоров'я, статистична інформація: http://www.who.int/gho/mdg/environmental_sustainability/en/
117. Глобальний енергетичний статистичний щорічник: <https://yearbook.enerdata.net/>
118. Демографічні піраміди за країнами світу: <http://populationpyramid.net/kenya/>
119. Доповідь з міжнародної конкурентоспроможності: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2014-2015/>
120. Доповідь ООН щодо Цілей розвитку тисячоліття: http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20%28July%201%29.pdf
121. Доповідь ООН щодо людського розвитку: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2014>
122. Індекс Біг-Мака: <http://www.economist.com/content/big-mac-index>
123. Індекс екологічної ефективності: <http://epi.yale.edu/epi>
124. Індекс рівня корупції: <http://www.transparency.org/cpi2013/results/>
125. Інститут світової політики, еколого-економічні показники: <http://www.earth-policy.org/publications/C39>
126. Мережа глобального екологічного сліду: http://www.footprintnetwork.org/en/index.php/GFN/page/footprint_data_and_results/
127. Міжнародна морська організація: <http://www.imo.org/en/OurWork/Environment/Pages/Default.aspx>
128. Міжнародний дослідний інститут політики у сфері харчування: <https://www.ifpri.org/about> Продовольча та сільськогосподарська організація ООН, статистична інформація: <http://faostat3.fao.org/home/E>

129. Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку:
<http://wdc.org.ua/uk/services/country-profiles-visualization>
130. Статистична інформація щодо концентрації парникових газів в атмосфері: <http://www.esrl.noaa.gov/gmd/ccgg/trends/graph.html>
131. Факти про здоров'я та навколишнє середовище:
<http://www.greenfacts.org/en/ecosystems/figtableboxes/table2-1-trends-useecosystems-provisioning.htm>
132. Фонд народонаселення ООН, статистична інформація:
<http://www.unfpa.org/world-population-trends>